

УДК 379.85 (477.86)

**ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ
СТРУКТУРИ САМОДІЯЛЬНОГО
ТУРИЗМУ НА ПРИКАРПАТТІ
У 70–80-Х РОКАХ ХХ СТ.**

Б.П. Савчук, Р.М. Котенко

Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Проаналізовано організаційну структуру самодіяльного туризму на Прикарпатті в 1970–1980-х рр. в контексті його становлення в Українській РСР та Радянському Союзі. На Івано-Франківщині сформувалася повноцінна структура самодіяльного туризму, яка наслідувала відповідні загальносоюзні організаційні моделі та мала свої особливості, зумовлені природним і культурно-історичним потенціалом краю. Її функціонування забезпечували три підсистеми у вигляді діючих по лінії Івано-Франківської обласної ради з туризму та екскурсій федерації з туризму, туристичних клубів і контрольно-рятувальної служби; клубів туристів і турсекцій фізкультурних колективів відомчих ДСТ; профспілкових комітетів окремих закладів і підприємств.

Ключові слова: самодіяльний туризм, організаційна структура самодіяльного туризму, Івано-Франківська федерація з туризму, добровільні спортивні товариства, туристичні маршрути.

Актуальність та практичне значення заявленої у назві статті проблеми зумовлюють такі чинники. Сучасна наука відмовляється від однобічного негативного висвітлення радянської історії України та переходить до її виваженого осмислення. При цьому вчені фактично одноставні в думці, що саме на 1970–80-ті роки припала «золота доба» історії національного туризму, коли, попри наростання застійних явищ у соціально-економічній сфері та ідеологічний диктат КПРС, відбувся справжній бум його розвитку. Окрім того, це питання ще не було предметом спеціального вивчення, позаяк туризмознавча

проблематика розроблялася переважно відносно всього СРСР чи його окремих республік. У такому ракурсі вона висвітлюється в науковій і дидактичній літературі радянськими та сучасними вітчизняними і зарубіжними дослідниками (А. Абуков, В. Бабарицька, В. Бугрій, С. Грибанова, Т. Дьорова, Р. Дьякова, Б. Ємельянов, В. Зінченко, В. Касаткин, В. Квартальнов, А. Короткова, О. Костюкова, О. Малиновська, В. Петранівський, А. Попов, С. Попович, М. Рутинський, В. Сенін, Т. Сокол, В. Федорченко та ін.).

Мета статті полягає в з'ясуванні організаційної структури та напрямів розвитку самодіяльного туризму на Прикарпатті в контексті його становлення в Українській РСР та Радянському Союзі в 70–80-х рр. ХХ ст. Така постановка проблеми зумовлює наукову новизну розвідки, оскільки в літературі вона зазвичай розглядалася на «макрорівні» — стосовно СРСР і його республік та не вивчалася на «мікрорівні» — відносно окремих областей.

Розпливчає розуміння суті та змісту самодіяльного туризму за досліджуваного періоду частково пояснюється мультиплікативним характером туризму загалом. Згідно з офіційними нормативними актами [3; 4] та радянськими дослідженнями [1, с. 128–177; 23, с. 125–129] до сфери самодіяльного туризму традиційно відносили походи і подорожі рідним краєм; різного роду експедиції; туристичні змагання, зльоти і збори; суспільно-корисну і туристично-краєзнавчу роботу; екскурсії та походи вихідного дня і місцями революційної, бойової і трудової слави; багатоденні подорожі різної складності, клубну діяльність тощо. Отож, крім оздоровчих і пізнавальних функцій він сприяли формуванню морально-вольових якостей та навичок самообслуговування у соціальному і природному середовищі.

Упродовж досліджуваного періоду формувалася й удосконалювалася організаційно-управлінська система самодіяльного туризму профспілок. Її основою становили три компоненти у вигляді

структурних підсистем Центральної ради з туризму та екскурсій (ЦРТЕ) ВЦРПС, Всесоюзної ради добровільного фізкультурно-спортивного товариства та комітетів профспілок. Важливу роль у розвитку самодіяльного туризму також відігравали комсомол й інші громадські інституції та державні органи влади. Усе це неоднозначно, суперечливо позначалося на функціонуванні цього суспільного феномену, який, по-перше, за своєю природою мав зберігати самоуправний характер, коли самі туристи і їхні об'єднання обирали й розробляли маршрути; по-друге, для їхньої безпеки та з природоохоронною метою він насправді мав контролюватися з боку офіційних структур; по-третє, цей вид туризму дедалі більше підпорядковувався розв'язанню ідеологічних завдань.

Організаційна структура управління самодіяльним туризмом на Прикарпатті відповідала союзному «шаблону» та мала певні особливості, що потребує стислого з'ясування її генези. У лютому 1965 р. було створено Республіканську раду з туризму, а в березні – Івано-Франківську обласну раду з туризму. Про напрями її діяльності засвідчує функціонування таких комісій: маршрутно-кваліфікаційної; агестаційної; зльотів і змагань; дитячого і юнацького туризму; агітації і пропаганди туризму [7, арк. 1]. Виникнення цього органу завершило інтеграцію туристично-екскурсійної сфери Прикарпаття в радянську туристично-рекреаційну систему, так що про давні туристичні традиції краю вже не згадували.

Відтак республіканська та обласні ради з туризму були трансформовані в організаційну структуру ЦРТЕ ВЦРПС, що почала формуватися з 1969 р. Після оформлення Всесоюзної та Республіканської федерацій туризму 11 грудня 1976 р. за рішенням Івано-Франківської обласної ради з туризму та екскурсій (ОРТЕ; виникла у 1970 р. як орган ЦРТЕ ВЦРПС – авт.) була створена обласна федерація з туризму [18, арк. 4]. На організаційному пленумі 12 грудня обрали її президію та визначили

пріоритетні напрями праці. За підтримки партійних, профспілкових, комсомольських органів федерація швидко розгорнула діяльність, зосереджуючи у своїх руках керівництво самодіяльним туризмом. Її організаційне оформлення завершилося на середину 1978 р. До складу федерації входило 44 члени; керівний орган – президію (9 членів) тривалий час очолював З. Новицький – відомий спортсмен, викладач Івано-Франківського інституту нафти і газу. 3-поміж членів президії були знані ентузіасти туристичної справи А. Подлеснюк, Б. Павлишин, М. Шиптур, Б. Севчишин, В. Тюрман, А. Мазуренко, В. Тюрин, Я. Турковський, Я. Левинська, Б. Зиняк, які працювали на промислових підприємствах і в навчальних закладах області [16, арк. 1, 7–8; 18, арк. 4–6; 21, арк. 17–18].

Про зміст і напрями діяльності федерації свідчить існування при ній за різного часу восьми-десяти комісій: пішо-лижна, гірська, водна, велосипедна, автомототуризму, маршрутно-кваліфікаційна, походів вихідного дня, з організаційно-пропагандистської роботи, зі зльотів і змагань. Їх очолювали досвідчені туристи із числа службовців, інженерно-технічних працівників, робітників і студентів [18, арк. 4–6].

Зміни пріоритетів та заформалізованість функціонування Івано-Франківської федерації туризму відображають перспективні (п'ятирічні), річні, кварталні плани діяльності, які узгоджувалися з радами добровільних спортивних товариств (ДСТ) профспілок та затверджувалися ОРТЕ [27]. Їхній аналіз показує, що з кінця 1970-х рр. посилювалася увага до участі в масових туристичних заходах, передусім тих, що були складниками всесоюзних патріотичних акцій (походи місцями революційної, бойової, трудової слави тощо). Розширювалась участь представників області в республіканських і всесоюзних зльотах, змаганнях; зростало розмаїття обласних, районних, міських заходів із розвитку різних видів спортивного туризму та подорожей рідним краєм. Стабільно високою залишалася увага до підготовки

кадрів громадського активу. Діяльність федерації туризму виглядає дещо бюрократизованою, але загалом системною: щомісяця відбувалися засідання президії та комісій, які визначали стан і заходи з реалізації запланованого. У 1980-х рр. стали регулярно проводитися її пленуми, що підвищувало роль колегіальних органів та районних представництв у функціонуванні федерації.

Посилення командно-волюнтаристських методів керівництва суспільством зводило нанівець демократичну, добровільну за своєю суттю природу самодіяльного туризму. Це також проявлялося й у щорічних планах з його розвитку, які «спускалися» Українською республіканською РТЕ. Вони у вигляді «рознарядок» фіксували кількісні показники, яких слід було досягти у створенні за певний, переважно річний, період туристичних секцій і клубів при колективах фізкультури, у підготовці кадрів, відкритті пунктів туристичного спорядження, у розробці туристичних маршрутів та їхніх учасників тощо [17, арк. 1]. А керівництво федерації зі свого боку ухвалювало «зустрічні зобов'язання» з «поліпшення роботи» та зазвичай рапортувало про їхнє «перевиконання».

Поряд із федерацією туризму важливе місце в структурі самодіяльного туризму посідала контрольно-рятивна служба (КРС), створена у квітні 1971 р. як окремий орган Івано-Франківської ОРТЕ. Вона була покликана здійснювати профілактичну роботу з безпеки на планових і самодіяльних маршрутах, попереджати пожежі через туристичну діяльність, нещасні випадки і порушення під час подорожей, сприяти охороні природи та пам'яток історії і культури тощо [5]. У територіально-структурному відношенні обласна КРС поділялася на п'ять зон (Івано-Франківська, Верховинська, Ворохтянська, Косівська, Яремчанська), які дробилися на «підзони», контрольовані 19 рятувальними загонами та 78 контрольно-рятивними постами. Їхній персо-

нальний склад – це інструктори турбаз, працівники місцевих відділів міліції та ліскокомбінатів, учителі тощо [15, арк. 38]. Тривалий час обласну КРС очолював М. Шиптур, а комісію з безпеки туризму – Ю. Шморгун як голова ОРТЕ.

Поштовх діяльності КРС дала червнева 1972 р. постанова ВЦРПС «Про посилення заходів щодо забезпечення туристських та екскурсійних заходів» [14, арк. 1], яка висунула проблему їхньої безпеки у ряд пріоритетних.

Контрольно-рятивна служба проводила широку різнопланову роботу з розв'язання зазначених завдань. Уже за чотири роки існування були підготовлені 26 пам'яток та інструкцій, які інформували про права і обов'язки туристів під час походів; про правила поведінки в лісі; про заходи безпеки у горах, на воді, під час масових туристичних заходів тощо. Друга частина таких матеріалів призначалася для керівників і організаторів туристичних закладів та екскурсиводів і осіб, які супроводжували на маршрутах. Вони поширювалися безкоштовно та були обов'язковими для ознайомлення і виконання. За вказаний період члени КРС провели маркування 16 планових радіальних і самодіяльних маршрутів; визначили запасні варіанти літніх і зимових маршрутів, які можна було задіяти в разі негоди та в інших випадках [11; 15, арк. 39–41].

Широке практичне застосування знайшли розроблені КРС 15 автомобільних маршрутів Івано-Франківщиною, які носили радіальний характер: розпочиналися і закінчувалися в обласному центрі та спрямовували у найпривабливіші туристичні напрями – на Яремче, Снятин, Рогатин, Гуту, Косів, Яблуницю, Шепіт, Галич та ін. [13, арк. 10] Це ж стосується і розроблених службою 63 радіальних маршрутів одно-, дво-, три- і чотириденних літніх піших походів, які розпочинаючись в адміністративних і рекреаційних центрах (Івано-Франківськ, Яремче, Верховина, Шешори, Солотвино, Гута, Осмолода і т. д.) та дозволяли відвідати як довколишні місце-

вості, так і віддаленіші пам'ятки природи і культури [13, арк. 10–13].

Одним з головних інтелектуальних та навчально-методичних центрів з розвитку туристично-екскурсійної справи на Івано-Франківщині став діючий при обласній КРС консультативний кабінет. Він мав значну бібліотеку туристично-методичної літератури, колекцією з понад ста мап туристичних маршрутів країни та численні матеріали наукового і навчально-просвітницького характеру. Велику практичну цінність представляли систематизовані його працівниками описи всіх планових автомобільних, пішохідних, лижних маршрутів Прикарпаття, а також розроблені ними описи близько сотні маршрутів вихідного дня, що призначалися для здачі норм комплексу ГПО й на значок «Турист СРСР» [14, арк. 2–6].

Про обсяги і наслідки діяльності КРС говорить хоча б той факт, що лише в 1974 р. його Ворохтянський і Яремчанський підрозділи зареєстрували і перевірили готовність до подорожей 1124 самодіяльних і планових екскурсійних груп загальною чисельністю понад 12 тис. осіб. Про ефективність такої роботи свідчить статистика істотного скорочення травмувань та інших наглих випадків під час подорожей, які траплялися головню з незареєстрованими – «дикими» тургрупами. Осередки КРС постійно моніторили ситуацію на випадок виникнення небезпеки через погіршення погодних умов, пожеж тощо. Для запобігання чи в разі загрози пошкодження пам'яток природи та культури на місце пригоди відразу направлялися рятівні загони (4–5 осіб) або члени «рятівного фонду» (10 осіб), які несли цілодобове чергування та мали необхідне обладнання – від рюкзаків до радіостанцій і спецмашин [15, арк. 41–43].

Третім компонентом організаційної структури самодіяльного туризму по лінії ОРТЕ були туристичні клуби. На них поклалися функції головних організаційно-консультативних та навчально-методичних центрів, покликаних надавати

допомогу клубам і секціям туристів при добровільних спортивних товариствах профспілок та колективах фізичної культури і спортклубах підприємств, державних і навчальних закладів, колгоспів незалежно від їх відомчої приналежності. На них покладався весь комплекс туристично-екскурсійних послуг, здійснюваних у рамках самодіяльного туризму. У своїй діяльності вони опиралися (фактично дублювали – авт.), затверджене 12 травня 1983 р. «Положення про Івано-Франківський туристський клуб Івано-Франківської ради з туризму та екскурсій» [24, арк. 1], яке своєю чергою наслідувало прийняте п'ятьма роками раніше «Типове положення» про турклуби в системі ЦРТЕ [6].

Найдієвішими за досліджуваного періоду залишалися створені ще в другій половині 1960-х рр. Надвірнянський, Снятинський, Калуський районні та Івано-Франківський міський туристичні клуби [9, арк. 1–3], які очолювали віддані цій справі ентузіасти. Івано-Франківська ОРТЕ спрямовувала та керувала їхньою діяльністю, щороку на утримання й організаційну діяльність клубів виділялося близько 15–17 тис. крб. При клубах створювали громадські комісії за видами туризму та певними напрямками роботи. На щомісячних засіданнях вони розглядали питання щодо розвитку та пропаганди самодіяльного туризму, безпеки туристичних заходів тощо.

Одним з кращих в Україні (де, до слова, функціонувало близько 120 турклубів такого типу [2, с. 129]) був івано-франківський турклуб «Крокус», що мав до 40 членів та відігравав помітну роль у пропаганді туризму і розвитку екскурсійної справи в області. Він володів великою навчальною бібліотекою (понад 200 томів) та став авторитетним організаційно-методичним центром розвитку самодіяльного туризму: щороку розробляв до десяти маршрутів вихідного дня та дво-, триденних походів і екскурсій рідним краєм. Широке визнання здобули влаштовувані

«Крокусом» конкурси «Туризм і охорона природи», учасники яких репрезентували стенди, фоторепортажі відповідної тематики. При ньому діяла одна з кращих у республіці шкіл туризму, де навчалось по 60–70 осіб. Її випускники складали іспити з теорії туризму та практичний курс у вигляді піших походів і велотурів через Прикарпаття, Кавказ, Крим, водних подорожей Карелією тощо [22, арк. 1–5; 26, арк. 4–5].

Школи туризму також діяли при Надвірнянському, Снятинському, Калуському районних турклубах. Для їхніх 20–45 членів та усіх охочих проводилися заняття з «початкової» і «середньої» туристичної підготовки з пішохідного, водного, велосипедного та інших видів активного туризму [26, арк. 1–2].

Туристичний самодіяльний рух по лінії Всесоюзної ради добровільного фізкультурно-спортивного товариства, пройшовши складну суперечливу еволюцію у 1960-х рр., за досліджуваного періоду розвивався в тісному контакті із громадськими інституціями, діючими в системі ЦРТЕ. При цьому він мав власну структуру, що опиралася на колективи фізкультури підприємств і навчальних закладів, приналежних до відомчих добровільних спортивних товариств. У ній можна виокремити три організаційні рівні. Перший становили т. зв. керуючі секції самодіяльного туризму, що надавали організаційно-методичну допомогу з розвитку туризму в окремих відомчих ДСТ та зазвичай створювалися на базі навчальних закладів і підприємств, де працювали досвідчені авторитетні лідери туристичної справи. Так, «керуючу секцію» ДСТ «Авангард» при Інституті «Гіпроград» в Івано-Франківську очолював Б. Павлишин; ДСТ «Буревісник» при Інституті нафти і газу – Д. Кудин; ДСТ «Трудові резерви» при ПТУ-16 – М. Шиптур; ДСТ «Спартак» при радіозаводі – М. Шиптур та ін. [25, арк. 5].

Другий рівень становили клуби туристів ДСТ, що також діяли переважно при підприємствах і навчальних закладах, їх

очолювали ентузіасти туристичної справи. В області функціонувало сім — вісім таких об'єднань, що постали в другій половині 1970-х – на початку 1980-х рр. 3-поміж них дієвістю відзначалися клуби туристів «Горгани» ДСТ, «Авангард» при ПО «Хлорвініл» у Калуші; «Аргонафт» ДСТ «Зеніт» при ПО «Родон» в Івано-Франківську; Клуб туристів Інституту нафти і газу ДСТ «Буревісник»; клуб «Едельвейс» ДСТ «Трудові резерви» при ПТУ-16 Івано-Франківська. Поряд з ними існували міжвідомчі клуби туристів в Рогатині і Снятині [20, арк. 4–9; 25, арк. 5]. Характерно, що ці клуби створювалися й успішно діяли при великих промислових підприємствах та навчальних закладах, що мали належну матеріальну базу та могли надавати практичну організаційну та фінансову допомогу прихильникам туризму і подорожей.

Третій організаційний рівень становили туристичні секції при колективах фізкультури підприємств, державних установ, навчальних закладів та колгоспів і радгоспів. Згідно з офіційними звітами, 1963 р. їх було 18 із 918 членами [8, арк. 5], а в другій половині 1970-х – першій половині 1980-х рр. чисельність турсекцій зросла із 313 до 462, а членів у них – із 18,3 до майже 30 тис. осіб. Прикметно, що, на відміну від інших областей України, на Івано-Франківщині половина з них існували при ДСТ «Колос», яке розвивало спортивно-масову роботу на селі. Інші турсекції функціонували при колективах фізкультури, приналежних до ДСТ «Авангард» і «Спартак» (приблизно по 20 %), а також «Трудові резерви», «Локомотив», «Буревісник» [18, арк. 6–7; 19, арк. 1; 20, арк. 4–9; 25, арк. 2].

Слід визнати, що в діяльності цих осередків було багато формалізму, чимало з них існували лише на папері задля звітності перед керівними профспілковими органами, які, як засвідчують численні документальні матеріали, вимагали створення туристичних секцій при кожному фізкультурному колективі, незважаючи

на доцільність і наявність об'єктивних умов для їхньої роботи. Звіти другої половини 1980-х років фіксували дедалі меншу кількість і чисельність турсекцій та скромніші показники їх діяльності, що стало наслідком «боротьби з формалізмом» [23, арк. 7–11]. Припинялася практика нав'язування примусових «рознарядок», які зобов'язували створювати клуби туристів і турсекції.

Важливим критерієм для з'ясування реального стану справ можуть слугувати наявність при клубах туристів і турсекціях пунктів видачі туристичного спорядження, без якого не могли здійснюватися подорожі, зокрема й походи вихідного дня, походи зі здачі норм ГПО тощо. Зі звітів випливає, що їхня кількість коливалися в межах 110–125, тобто пункти існували лише в кожному четвертому клубі чи секції. Найслабше туристичним спорядженням були забезпечені ті з них, що діяли при ДСТ «Колос» і «Спартак» (відповідно близько 30 і 4 %), тоді як такі показники відносно клубів туристів і турсекцій інших відомчих спортивних товариств становили 40–60 % [18, арк. 1–6; 25, арк. 1].

Головні зусилля клуби туристів і турсекції відомчих ДСТ спрямовували на розвиток масового спортивного туризму. Щорічні звіти з їхньої діяльності засвідчують чималі досягнення такої діяльності, що реалізовувалася в різних формах і напрямках. Найпоширенішими серед них стали змагання і зльоти, що відбувалися під егідою обласних рад ДСТ та мали певну спрямованість. Традиційно їх проводили з нагоди Всесвітнього дня туризму у вересні, а також у травневі і жовтневі місяці. Так, у 1976–1983 рр. по лінії ДСТ «Спартак» улаштовувалися змагання з пішого і водного туризму за участі від 5 до 15 команд, що мали по 7–10 учасників. Такими ж представницькими були обласні відомчі зльоти членів клубів туристів і турсекцій ДСТ «Колос», «Трудові резерви», «Авангард», які засвідчували зростання популярності різних видів спортивного туризму серед сільської, робітничої, учнівської

молоді. А наймасовішими стали загальнообласні змагання зі спортивного туризму та зльоти туристів, де обмінювалися досвідом та демонстрували вміння і навички по 25–30 команд із 200–270 учасниками різних відомчих ДСТ. Вони змагалися між собою з техніки пішого й інших видів туризму.

У липневі місяці влаштовували обласні зльоти туристичних організацій відомчих ДСТ за участі 20–30 команд із 1–1,2 тис. учасників, які демонстрували уміння і навички з різних видів туризму. Схожий характер мали огляди-конкурси туристичної діяльності колективів фізкультури облрад ДСТ «Авангард», «Спартак», «Колос», «Трудові резерви», на яких, окрім того, представляли стенди і фоторепортажі про участь у туристичних походах та різноманітних подорожах і екскурсіях [18, арк. 6–7].

Другим важливим напрямом діяльності клубів туристів і турсекцій фізкультурних колективів відомчих ДСТ стала підготовка молоді до здачі нормативів із різних видів активного і спортивного туризму. Про масштаби і результати цієї роботи свідчать дані офіційних звітів, згідно з якими у 1976 – 1983 рр. чисельність осіб, які щорічно здавали норми комплексу ГПО, коливалося в межах 17,5–12,6 тис., «Турист СРСР» – в межах 16,1–12 тис., а кількість спортсменів масових розрядів (II і III юнацькі) зі спортивного орієнтування та з інших видів – від 15 до 3,3 тис. [18, арк. 1–2; 25, арк. 2]. Рівень формалізму в цьому випадку встановити важко, однак, зважаючи на тривку тенденцію до зменшення таких показників, можемо стверджувати: «приписки» становили щонайменше 30–50 %.

Самодіяльні об'єднання туристів відомчих ДСТ співдіяли з туристичними клубами ОРТЕ у проведенні агітаційно-пропагандистської роботи і просвітницьких заходів, зокрема з організації масових акцій, походів місцями бойової і трудової слави. Вони спільними зусиллями забезпечували функціонування близько 250–

270 маршрутів рідним краєм та щороку розробляли і маркували по 30–49 таких нових маршрутів, що мали краєзнавчо-пізнавальний характер та формували бережливе ставлення до пам'яток природи і культурно-історичної спадщини. Лише за 1978–1980 рр., за офіційними даними, чисельність багатоденних подорожей за цими маршрутами та некатегоріальних походів вихідного дня зросла з 2,8 до 5,9 тис., а їхніх учасників – із 85 до 216 тис. осіб [10, арк. 8–15; 11].

Для розвитку такої діяльності Івано-Франківська ОРТЕ організувала 1973 р. експедицію з вивчення і розробки нових туристичних маршрутів Карпатами. До її складу ввійшло 12 досвідчених туристів, картографів, екскурсологів із числа працівників КРС та членів самодіяльних туристичних клубів. Упродовж липня-серпня вона, обстеживши район Ворохта – Космач – Шешори, пішою ходою через Яблунів, Коломию, Ланчин, Надвірну перемістилася в район Манява – Гута – Сивуля. За маршрутом слідування велися картографічні заміри та складалися описи місцевостей із зазначенням пам'яток природи і культури, місць для ночівлі та інших привабливих об'єктів. Таким чином, нагромадився солідний матеріал [12], який використовували в розробці піших походів та екскурсій.

Туристичні клуби Івано-Франківщини проводили широку різнопланову агітаційно-просвітницьку роботу. З цією метою улаштовували «туристичні вечори», «туристичні дискотеки», де відбувалися публічні звіти про відбуті мандрівки та різного роду конкурси і вікторини на туристичну тематику. Для пропаганди окремих видів туризму та подорожей і екскурсій рідним краєм в обласному і деяких районних центрах організовували «тижні туризму» за участі турсекцій колективів фізкультури ДСТ. До їхніх програм включали масові й показові змагання зі спортивного туризму, конкурси фотогазет і «туристичної самодіяльності», публічні лекції, демонстрації слайдів і кінофільмів.

Формально в рамках самодіяльного туризму розгорталися масові патріотичні рухи – Всесоюзний похід комсомольців та молоді місцями революційної, бойової та трудової слави комуністичної партії і радянського народу (далі – Всесоюзний похід) та Всесоюзна туристична експедиція радянської молоді «Моя Батьківщина – СРСР». На практиці вони виявилися найбільш зарегламентованими і заформалізованими, аніж інші елементи туристично-екскурсійної діяльності. Зважаючи на цю обставину та передусім молодіжний склад їхніх учасників, ця проблема потребує окремого комплексного вивчення.

Таким чином, за досліджуваного періоду на Прикарпатті сформувалася повноцінна структура самодіяльного туризму, яка наслідувала відповідні загальносоюзні організаційні моделі та мала свої особливості, зумовлені природним і культурно-історичним потенціалом краю. Її функціонування забезпечували три підсистеми у вигляді діючих по лінії ОРТЕ федерації з туризму, туристичних клубів і контрольно-рятівної служби; клубів туристів і турсекцій фізкультурних колективів відомчих ДСТ; профспілкових комітетів окремих закладів і підприємств. Останні займалися самодіяльним туризмом як складником всієї «культмасової роботи», а два перші компоненти тісно співпрацювали і дещо дублювали один одного.

Розвитку самодіяльного туризму в краї важко дати однозначну оцінку. З одного боку, за умов командно-адміністративної системи він поступово втрачав самоуправний характер і підпорядковувався офіційним державним і громадським структурам, які використовували його як засіб ідеологічного впливу. Тут було багато формалізму, що ускладнює визначення реальних показників існування певних організаційних ланок, передусім клубів і секцій туристів ДСТ тощо. З іншого боку, самодіяльний туризм на Прикарпатті у 1970–1980-х рр. посідав провідні позиції в Українській РСР та мав значні досягнення у розробці й освоєнні сотень туристичних маршрутів.

тичних маршрутів, у поширенні окремих видів активного туризму, що виконували не лише фізично-оздоровчі, а й культурно-пізнавальні завдання; у розвитку природоохоронної, туристсько-краєзнавчої та масово-просвітницької діяльності з популяризації здорового способу життя та прилучення до природної і культурної спадщини краю.

Література та джерела

1. Абуков А.Х. Туризм на новом этапе: Социальные аспекты развития туризма в СССР / А.Х.Абуков. – М.: Профиздат, 1983. – 295 с.
2. Квартальнов В.А. Туризм социальный: история и современность : Учебн. пособие для слушателей ИПК туристско-экскурсионных кадров / В.А. Квартальнов, В.К. Федорченко. – К. : Вища школа, 1989. – 342 с.
3. О мерах по дальнейшему развитию самостоятельного туризма. Постановление Президиума Центрального совета по туризму и экскурсиям и Президиума Всесоюзного совета добровольных спортивных обществ профсоюзов от 16 июля 1976 года // Сборник официальных материалов по туристско-экскурсионной работе профсоюзов. – М.: Центральное рекламное-информационное бюро «Турист», 1978. – С. 292–293.
4. Официальные документы по самостоятельному туризму / ВЦСПС, Центр. совет по туризму и экскурсиям. Кпр. самостоятельного туризма. – М. : Центр. рекл.-инф. бюро «Турист», 1979. – 46 с.
5. Положение о туристической контрольно-спасательной службе // Там же. – С. 293–303.
6. Типовое положение о городском (районном) туристическом клубе совета по туризму и экскурсиям. Утверждено Постановление ВЦСПС от 15 октября 1976 г. // Там же. – С. 286–289.
7. Державний архів Івано-Франківської області (ДАІФО). – Ф. Р-2162. Івано-Франківська обласна рада по туризму 1963-1969 рр. – Оп. 1. – Спр. 2 «Справка с развития самостоятельного туризма за 1963–1969 годы». – 48 арк.
8. ДАІФО. – Ф. Р-2162. – Оп. 1. – Спр. 6 «Отчеты, справки, сведения о развитии туризма за 1964 год». – 42 арк.
9. ДАІФО. – Ф. Р-2162. – Оп. 1. – Спр. 7 «Протоколы заседаний президиума областного совета по туризму. 6 апреля - 4 ноября 1965 г.» – 32 арк.
10. ДАІФО. – Ф. Р-2162. – Оп. 1. – Спр. 23 «Протоколы заседаний Президиума за 1972 год». – 237 арк.
11. ДАІФО. – Ф. Р-2162. – Оп. 1. – Спр. 77 «Инструкция о маркировки туристских территорий области за 1973 год». – 14 арк.
12. ДАІФО. – Ф. Р-2162. – Оп. 1. – Спр. 78 «Отчет о туристской экспедиции по изучению и разработке новых туристских маршрутов по Карпатам (на правах рукописи) за 1973 год». – 73 арк.
13. ДАІФО. – Ф. Р-2162. – Оп. 1. – Спр. 91 «Описание туристских маршрутов за 1972–1974 годы». – 147 арк.
14. ДАІФО. – Ф. Р-2162. – Оп. 1. – Спр. 92 «Инструкции по проведению туристских маршрутов, разработанные работниками облсовета за 1974 год». – 16 арк.
15. ДАІФО. – Ф. Р-2162. – Оп. 1. – Спр. 102 «Протоколы заседаний президиума за 1975 год. (с№1-№14). Протокол заседания областного совета о мерах по дальнейшему развитию туризма и экскурсий в Украинской ССР от 15 февраля 1975 года. В деле имеются социалистические обязательства работников экскурсионно-туристических организаций и план основных мероприятий на 1976 год, положения о Книге почета и о доске почета, должностные обязанности отдела экскурсий, путешествий и рекламы». – 367 арк.
16. ДАІФО. – Ф. Р-2162. – Оп. 1. – Спр. 118 «Протокол заседания организационного пленума по созданию областной федерации туризма от 12 декабря 1976 года». – 11 арк.
17. ДАІФО. – Ф. Р-2162. – Оп. 1. – Спр. 126. «Контрольные цифры, статистического отчета по самостоятельному туризму (ф2-тур) за 1976 год». – 2 арк.
18. ДАІФО. – Ф. Р-2162. – Оп. 1. – Спр. 156. «Справка с развития самостоятельного туризма за 1976-1977 годы». – 8 арк.
19. ДАІФО. – Ф. Р-2162. – Оп. 1. – Спр. 167 «Протокол, доклад, постановление пленума о работе федерации за 1977 год и об итогах II-го республиканского слета от 11 июня 1978 года». – 18 арк.
20. ДАІФО. – Ф. Р-2162. – Оп. 1. – Спр. 183 «План массовых и учебных мероприятий по

самодеятельному туризму областной федерации туризма на 1979 год, отчеты (ф 2-тур) об его выполнении». – 23 арк.

21. ДАІФО. – Ф. Р-2162. – Оп. 1. – Спр. 219 «Протокол, доклады, постановление отчетно-выборного пленума федерации туризма облсовета от 6 декабря 1980 года». – 30 арк.

22. ДАІФО. – Ф. Р-2162. – Оп. 1. – Спр. 226 «Протокол, доклад, постановление отчетно-выборной конференции Ивано-Франковского городского клуба туристов «Крокус» от 22 ноября 1980 года». – 19 арк.

23. ДАІФО. – Ф. Р-2162. – Оп. 1. – Спр. 237 «Статистические отчеты о численности работников аппарата управления и о распределении всех работающих по занимаемым должностям на 15 сентября 1980 года». – 44 арк.

24. ДАІФО. – Ф. Р-2162. – Оп. 1. – Спр. 275а «Положения о городских и районных туристских клубах. Паспорта клубов». – 17 арк.

25. ДАІФО. – Ф. Р-2162. – Оп. 1. – Спр. 287 «Статистический /ф 2-тур/ и текстовый отчеты по самодеятельному туризму за 1983 год». – 7 арк.

26. ДАІФО. – Ф. Р-2162. – Оп. 1. – Спр. 288 «Справки о работе городских и районных туристических клубов за 1983 год». – 8 арк.

27. ДАІФО. – Ф. Р-2162. – Оп. 1. – Спр. 337 «План работы по самодеятельному туризму на 1986 год, отчет об его выполнении». – 10 арк.

Savchuk B.P., Kotenko R.M.
ORGANIZATIONAL STRUCTURE OF TOURISM IN PRYKARPATTYA IN THE 70–80S OF THE TWENTIETH CENTURY.
Analysis of the organizational structure of the economically active tourism in the Carpathian region in 1970–1980's in the context of its formation in the Ukrainian SSR and the Soviet Union. In Ivano-Frankivsk region has formed a complete structure of the economically active tourism that followed the relevant union organizational models and has its own characteristics due to natural, cultural and historical potential of the region. Its operation provided the three subsystems in the form of current through the Ivano-Frankivsk Regional Council of Tourism and Excursion federation of tourism, travel clubs and control and rescue

services, clubs and tourists turseksiy sports teams departmental GOST, trade union committees of individual institutions and enterprises.

Keywords: amateur sciences, organizational structure of the economically active tourism, Ivano-Frankivsk Federation of Tourism, voluntary sports associations, tourist routes.

Савчук Б.П., Котенко Р.М. ФОРМИРОВАНИЕ ОРГАНИЗАЦИОННОЙ СТРУКТУРЫ САМОДЕЯТЕЛЬНОГО ТУРИЗМА НА ПРИКАРПАТЬЕ В 70–80-Х ГОДАХ ХХ ВЕКА. Проанализировано организационную структуру самодеятельного туризма на Прикарпатье в 1970–1980-х гг в контексте его становления в Украинской ССР и Советском Союзе. На Ивано-Франковщине сформировалась полноценная структура самодеятельного туризма, которая наследовала соответствующие общесоюзные организационные модели и имела свои особенности, обусловленная естественным и культурно-историческим потенциалом края. Ее функционирование обеспечивали три подсистемы в виде действующих по линии Ивано-Франковского областного совета по туризму и экскурсиям федерации туризма, туристских клубов и контрольно-спасательной службы; клубов туристов и турсекций физкультурных коллективов ведомственных ГОСТ; профсоюзных комитетов отдельных учреждений и предприятий.

Ключевые слова: самодеятельный туризм, организационная структура самодеятельного туризма, Ивано-Франковская федерация туризма, добровольные спортивные общества, туристические маршруты.